

Poemes

K. P. Kavafis

Traducció de Carles Riba
Edició d'Eusebi Ayensa

Calligraf

Poemes

K. P. Kavafis

Traducció de Carles Riba

Edició d'Eusebi Ayensa

Calligraf

Poemes

Konstandinos P. Kavafis

Edicions Cal·lígraf
Figueres, 2016

Primera edició — juny 2016

Publicació

Edicions Cal·lígraf, SL
Monturiol, 2, 1er 1a
17600 Figueres
Tel. (0034) 615 261 764
www.edicionscalligraf.com
info@edicionscalligraf.com

Disseny i maquetació

Jaime Vicente

Imatge de coberta

«El poeta, anys enrere».
Collage digital
(Dimitris Kalokiris)

Impressió

DC PLUS, Serveis Editorials

ISBN

978-84-944004-8-3

Dipòsit legal

GI-751-2016

© de la imatge de coberta

Dimitris Kalokiris

© de la traducció

i les notes als poemes

Hereus de Carles Riba
i Bracons

© dels manuscrits de Kavafis

Fundació Onassis i Arxiu
Literari i Històric Grec (ELIA),
d'Atenes

© del pròleg

i les notes complementàries

Eusebi Ayensa

© d'aquesta edició

Edicions Cal·lígraf, SL

*Queda rigorosament prohibida,
sense l'autorització per escrit
dels titulars del copyright,
la reproducció parcial o total
d'aquesta obra per qualsevol
mitjà o procediment,
incloent-hi la reprografia
i el tractament informàtic.
Les infraccions d'aquests drets
es troben sotmeses a les sancions
establertes a les lleis.*

Diputació de Girona

La publicació d'aquesta
obra ha rebut el suport
de la Diputació de Girona.

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

La realització d'aquest treball
va merèixer una subvenció de la
Institució de les Lletres Catalanes
l'any 2015 en la seva modalitat
recerca sobre moviments, obres
i autors o autores i crítica literària
de literatura catalana.

Taula

PRÒLEG	15
POEMES	
<i>Anteriors a 1911</i>	
Desigs	75
Veus	76
Termòpiles	77
Les ànimes dels vells	78
Che fece... il gran rifiuto	80
Els passos	81
Esperant els bàrbars	82
La ciutat	84
<i>1911</i>	
El déu abandona Antoni	85
Jònica	86
Ítaca	88

<i>1912</i>			<i>1918</i>	
Herodes Àtic	90		Cesarió	114
Filhel·lè	92		Al port d'escala	116
Reis alexandrins	94		Recorda, cos...	117
Torna	96		El termini de Neró	118
			Des de les nou	119
<i>1913</i>			Aristobul	120
En tant que puguis	97		Emilià Monae, alexandri (628-655 d.C.)	122
Molt rarament	98			
Hi vaig anar	99		<i>1919</i>	
Per a la botiga	100		Dels hebreus (50 d.C.)	123
			De Demetri Sòter (162-150 a.C.)	124
<i>1914</i>				
Lluny	101		<i>1920</i>	
			Joves de Sidó (400 d.C.)	127
<i>1915</i>			Darios	129
Teòdot	102			
Mar matinal	103		<i>1921</i>	
Jura	104		Favor d'Alexandre Balas	131
La batalla de Magnèsia	105		Llur començament	132
Manuel Comnenos	107		Melancolia de Jasó, fill de Cleandre, poeta de la Commagene (595 d.C.)	133
			De l'escola del famós filòsof	134
<i>1916</i>				
Quan es desperten	108		<i>1922</i>	
			A Antíoc Epífanès	136
<i>1917</i>				
En una ciutat de l'Osroene	109		<i>1923</i>	
Al vespre	110		Julià veient negligència	137
La tomba d'Ignasi	111		Teatre de Sidó (400 d.C.)	138
Talment he contemplat...	112			
Dies de 1903	113			

<i>1924</i>		
	Julia a Nicomedia	139
	A Alexandria (31 a.C.)	141
<i>1925</i>		
	Apol·loni de Tiana a Rodes	142
<i>1926</i>		
	En una ciutat d'Àsia Menor	143
	Julia i els antioquesos	145
	Una gran processó de sacerdots i laics	147
	Sacerdot del Temple de Serapis	149
<i>1928</i>		
	En una gran colònia grega: 200 a.C.	150
	A Esparta	152
	Un príncep de la Líbia Occidental	154
<i>1929</i>		
	Mires: Alexandria del 340 d.C.	155
	Dins el mateix espai	158
	Anem, oh rei dels lacedemonis	159
<i>1930</i>		
	Havien de pensar-hi	161
	El mirall a l'entrada	163
<i>1931</i>		
	En 200 a.C.	164

<i>1933</i>		
	Als encontorns d'Antioquia	166
	APÈNDIX DE TEXTOS INÈDITS I PRIMERES VERSIONS	169
	NOTES COMPLEMENTÀRIES	175

Pròleg

En el camp de la traducció literària, poques aventures trobaríem més sorprenents en el nostre país que la versió al català de seixanta-sis poemes de Kavafis feta per Carles Riba al capaltard de la seva vida: una primera edició per part de Joan Triadú l'any 1962 i set més a cura d'Alexis Eudald Solà, de 1977 a 1993, donen fe de l'excel·lent recepció que ha tingut a casa nostra l'obra del gran poeta d'Alexandria, sense la qual, com ha assenyalat molt encertadament el crític Jordi Julià, «gran part de la poesia catalana contemporània no hauria estat com és».¹ I aquesta feliç circumstància, com és lògic, només es produeix quan un original excepcional té la sort de ser versionat per un traductor també excepcional, com ja van posar de manifest els crítics que saludaren encomiàsticament l'aparició d'aquest volum en uns moments

¹ JORDI JULIÀ, «Una segona Odissea», dins *Lletres*, estiu de 2011, p. 36.

en què el record del mestre, traspassat en la plenitud del seu entusiasme creador, era encara ben recent.

Així, no resulta pas desconvenient recordar que, des de les pàgines de *Serra d'Or*, Jordi M. Pinell valorava de la següent manera aquestes versions: «La traducció [dels poemes de Kavafis], un nou esforç d'equilibri entre tensió verbal i fluïdesa, correspon exactament a l'estil poètic dels últims anys de Carles Riba, i representa una victòria en la seva recerca de la diafanitat sens perjudici de la densitat antiga». ² I Josep Faulí, per la seva banda, posava èmfasi en la manera esplèndida com aquestes traduccions cloïen una vida literària de servei al país: «Los poemas de Kavafis culminan una vida de intensa curiosidad intelectual; rematan una existència vivida en olor de servicio. Porque el Riba de Kavafis es, primordialmente, el mismo de siempre en su doble faceta de existencia creadora y ejemplaridad combativa». ³ Per acabar, Joan Fuster, uns mesos més tard, posava novament èmfasi en l'excel·lència de les versions ribianes de l'alexandrí: «Poques vegades els versos del nostre poeta han aconseguit una fluència i una diafanitat, una gràcia i una destresa tan llisquents i tan voluptuosos com en aquesta traducció». ⁴

² JORDI M. PINELL, «*Poemes de Kavafis*, selecció i traducció de Carles Riba, nota preliminar de Joan Triadú, il·lustracions de J. Subirachs, Ed. Teide, Barcelona, 1962», dins *Serra d'Or*, núm. 7 (juliol de 1962), p. 38.

³ J. FAULÍ, «Recuerdo y presencia de Riba», dins *Diario de Barcelona*, 7-VII-1962, p. 29.

⁴ JOAN FUSTER, «Carles Riba: Poemes de Kavafis», dins *Poemes*, núm. 2 (Barcelona 1963), p. 14.

Anys més tard, Solà, en la seva reedició d'aquests poemes, no estalvià tampoc elogis al Riba traductor de Kavafis, i demostrà, amb exemples extrets d'altres traduccions (les angleses de Mavrogortado, Dalven i Keeley-Sherrard, les italianes de Pontani i de Dalmati-Risi i la francesa de Grivas), la preeminència de la de Riba, que és la més literal i, alhora, la més literària. «Ens trobem —ho crec totalment—, conclouia Solà, davant d'una de les traduccions més belles —potser la més bella de totes les que s'han donat en el món— dels poemes de Kavafis i, no cal dir-ho, davant la més bella de totes les que ja existeixen en la nostra llengua catalana». Unes paraules, aquestes, que indicaven que, tot i el temps transcorregut, l'aura d'admiració i profund respecte que envoltava la figura de Riba no s'havia esvaït del tot, de manera que Solà, al final de la seva nota, animava a fer una «lectura atenta d'aquest llibre, una lectura acompanyada de respecte i, gairebé, de veneració». ⁵

⁵ KONSTANDINOS P. KAVAFIS, *Poemes*. Traduits i anotats per Carles Riba. Barcelona: Curial [Clàssics Curial 7], 1977^r, vol. II, p. 46. En aquesta mateixa línia, un crític tan exigent com Josep Pla, tres anys abans que Solà, ja havia avançat aquesta mateixa opinió: «Si ara em preguntessin quina és la millor traducció que s'ha fet de les poesies de Kavafis en una llengua estrangera, diria, naturalment, que, tot i no ser, ni de bon tros, completa, és la de Carles Riba», cf. «El poeta grec modern Kavafis», dins *Notes per a Sílvia*. Barcelona: Destino, 1974 [vol. XXVI de la seva *Obra Completa*], p. 422. A partir d'ara: PLA, *El poeta grec modern Kavafis*.

Riba i Grècia: El descobriment de Kavafis

L'estiu de l'any 1927, Carles Riba, gràcies al mecenatge de Francesc Cambó, complia el somni llargament cobejat de visitar Grècia. L'acompanyava Clementina Arderiu, amb qui s'havia casat onze anys abans. La seva correspondència, magistralment editada per Carles-Jordi Guardiola,⁶ i la seva presentació de les *Elegies de Bierville* —en les quals cristal·litzà bona part de les imatges i experiències d'aquell viatge—,⁷ permeten de resseguir les diverses etapes del seu periple per la terra de l'Hèl·lade, que des del 10 d'agost fins al 20 de setembre portà el matrimoni Riba-Arderiu a recórrer l'Àtica (Atenes, Eleusis, Súnion), Beòcia, la Fòcida (Delfos), el Peloponès (Micenes, Nàuplion, Trípoli, Esparta, Mistràs, Pírgos i Olímpia), Santorini i Ítaca.⁸ De la simple lectura d'aquest llistat de noms es dedueix fàcilment quin era l'objectiu de Riba en el seu viatge: reconèixer el paisatge de tants autors estimats i

6 *Cartes de Carles Riba*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans [Biblioteca Filològica, XVIII, XXIV, XXVIII i LIII], vol. I (1989): 1910-193; vol. II (1991): 1939-1952; vol. III (1993): 1953-1959; i Apèndix (2005): 1916-1959. A partir d'ara cito: GUARDIOLA, *Cartes*.

7 CARLES RIBA, «Presentació d'una lectura de les *Elegies de Bierville*», dins *Sobre poesia i sobre la meua poesia*. Barcelona: Empúries, 1984, p. 27-40 (especialment p. 32). A partir d'ara cito: RIBA, *Presentació*.

8 El mateix Carles-Jordi Guardiola féu una breu però molt aclaridora exposició d'aquell viatge en el seu opuscle CARLES RIBA. *Cartes d'Alemanya i Grècia*. Barcelona: Edicions La Magrana [Cotlliure, 4], 1987. També és molt útil el capítol «El viatge a Grècia», inclòs per Jaume Medina en el llibre *Carles Riba (1893-1959)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat [Biblioteca Abat Oliba, 71], 1989, vol. I, p. 69-71.

traduïts, com afirmava ell mateix en la presentació de les *Elegies de Bierville* més amunt citada, o, altrament dit, com recordava en aquest mateix treball, «omplir uns noms, omplir amb visions uns noms, uns noms que ens empenyen a trobar el lloc que hi correspon».⁹ Només Mistràs, al Peloponès, amb el seu bell conjunt de monestirs bizantins de cúpules vermelles, s'apartava de l'esquema que regí aquell viatge i donava un tast diferent —medieval, bizantí— a la dèria de Riba, que oscil·lava entre el sol sobreixint vermell damunt de Salamina —l'illa davant de la qual els atenesos obtingueren una aclaparadora victòria, contra tot pronòstic, damunt la flota persa— i les columnes lluent del temple de Súnion, «lloc únic, síntesi i símbol de moltes coses pures».¹⁰

Riba, com a bagatge per aquell viatge, s'endugué, a més de les preceptives guies i del manual ja clàssic d'Henri Brémond *Le charme d'Athènes*, que li regalà l'amic Josep Maria López-Picó, dues cartes de recomanació adreçades als poetes Ànguelos Sikelianós i Kostís Palamàs, esteses per Joan Estelrich, director de la Fundació Bernat Metge. En la primera d'aquestes cartes, Riba era presentat com a «poète austère et profond, critique pénétrant et helléniste très distingué». No ens consta, però, que Riba arribés a fer-ne ús, possiblement per la desconveniència de l'època (en aquells anys, com avui dia, Atenes es despobla a l'es-

9 RIBA, *Presentació*, p. 32.

10 CARLES RIBA, *Obres Completes/1. Poesia*. Edició a cura d'Enric Sullà, pròleg d'Arthur Terry. Barcelona: Edicions 62, 1984, vol. I, p. 238.

tiu). En qualsevol cas, per una anècdota que visqué Riba a Santorini, no sembla pas que la coneixença personal d'escriptors grecs moderns —com, al capdavant, de totes les facetes de la Grècia moderna— fos una prioritat del seu viatge. «A Santorini —diu Riba en una carta enviada des de Patres a Josep Obiols el 19 de setembre de 1927, a punt d'agafar el vaixell de retorn a Bríndisi—, vaig deixar parat un gran escriptor grec, amb el qual vaig fer coneixença, un home coquet i tirànic, ja d'edat, però, a part de la seva obra literària, un apassionat apòstol de l'excursionisme, una mena de C. A. Torres. Doncs, bé, jo parlava de no recordo què, com de la cosa més horrible del món. “Hi ha una cosa encara més horrible”, va dir, solemnement. Expectació. “Què?” —“El charleston”. — Jo vaig votar: “Però no, sant cristià, si dins el charleston hi ha tota la nostra època, amb la seva concepció còmica de l'home, etc.”. No ens vam acabar d'entendre».¹¹ No deixa de ser significatiu que el principal tema de conversa amb aquest gran escriptor —del qual desconexem el nom per bé que sospitem que es podria tractar de Nikos Kazantzakis— sigui, no la literatura grega contemporània, o fins i tot els autors clàssics, sinó el charleston. Com dèiem més amunt, aquest desinterès per les lletres gregues modernes no és aliè a la fredor —per no parlar obertament de menyspreu— que Riba sentia en aquella època pels grecs d'avui. En passar per davant de Salamina camí d'Atenes, la imatge impressionant del sol sobreeixint, vermell, damunt de l'illa nadiua d'Eurí-

11 GUARDIOLA, Cartes, vol. I, p. 337 (carta núm. 161).

pides, i vessant-se sobre el mar brunyit —escena que reprendrà, anys després, a l'inici de la novena elegia de Bierville— contrasta, a ulls del poeta, amb el pobre vapor en què viatgen Carles i Clementina, «ple de greguets tronats, dispersos, ignorants, ridículament nacionalistes».¹²

Riba no tornaria mai més a Grècia, malgrat que la possibilitat d'un segon viatge a la terra dels déus no deixà mai de seduir-lo, com expressà reiteradament, entre d'altres escrits, en la seva correspondència amb Júlia Iatridi, que hem editat recentment.¹³ Així, al final de la darrera carta adreçada a aquesta hispanista grega el 7 de març de 1959, quatre mesos abans de morir, li confessava: «Y escribame, háblenos de Ud., de su vida; y de esa Grecia a la que cada día deseo más ardientemente volver (y esta segunda vez tiene que ser, más que un viaje de turismo arqueológico, un contacto con personas, con el presente vivo de mi Grecia eterna)».

¿Què ha canviat en la vida i en la concepció ribiana de Grècia al llarg dels trenta anys que separen aquesta carta del seu viatge de joventut a l'Hèl·lade perquè aquest home, interessat només, en paraules seves, per un «turisme arqueològic», expressi ara el desig de tenir un contacte viu amb les persones, amb

12 *Ibidem*, vol. I, p. 321 (carta núm. 152).

13 Hom pot consultar totes les cartes de Riba a Iatridi (així com una selecció de les trameses per Iatridi a Riba) en el nostre llibre *D'una nova llum. Carles Riba i la literatura grega moderna*. Lleida: Pagès Editors [Argent Viu, 117], p. 141-182. D'ara endavant: AYENSA, *D'una nova llum*.

Poemes

Desigs

Com cossos bells de morts que no han envellit
i els han tancats, amb llàgrimes, dins una tomba
[esplèndida,
amb roses per capçal i llessamins als peus —
així semblen talment els desigs que han passat
sense que els satisfessin; sense una sola nit
de goig que els fos donada, o un sol matí lluent.

Veus*

Veus ideals, veus estimades
dels qui moririen o dels qui ja són
perduts per a nosaltres com els morts.

De vegades ens parlen entre els somnis;
de vegades enmig d'un pensament
les sent el cervell.

I amb el so que elles fan, per un instant ens tornen
ressons de la primera poesia
de la nostra vida —
com, de nit, una música llunyana que s'apaga.

Termòpiles*

Honor a aquells, qui siguin, que llur vida
han termenat i en guarden les Termòpiles.
Mai d'allò que és el deure no movent-se;
justos i equitatius en tots llurs actes,
però amb simpatia i bona entranya;
generosos si mai són rics, i quan
són pobres en la mica generosos,
més: acorrent tant com els és possible;
dient la veritat sempre que parlen,
tret que sense odi contra els qui menteixen.

I encara més honor els és deguda
quan preveuen (i molts de fet preveuen)
com ja vindrà que surt un Efiates
i els medes a la fi vindrà que passen.

Durant dos dies Leònidas, amb un petit exèrcit, del qual eren la flor tres-cents lacedemonis, es mantingué contra atacs incessants al corredor de les Termòpiles. Un grec traïdor, Efiates, guià els perses per la muntanya, a fi d'agafar-lo per l'esquena. Les tropes que Leònidas envià per rompre aquest cercle desertaren; ell avançà de front contra l'enemic i morí amb tots els seus fidels, «obeint les ordres de la pàtria», com diu l'epitafi famós.

Ἡ Ψυχὴ τῶν Γερόνων

Μὲς σ'ὰ παλαιὰ τὰ σώματά των τὰ φθαρμένα
 κάθονται τῶν γερόνων ἡ ψυχὴς.
 Τὶ θλιβεῖς ποῦ εἶνε ἡ πλῆθὺς,
 καὶ πῶς βραυούδαε τὴν ζωὴν τὴν ἄθλια πῶ τραβῆνε.
 Πῶς τρέμουν μὴν τὴν χάσσει καὶ πῶς τὴν ἀρπῶνε
 ἡ σαδοισμένης κι ἀνδιβαλμένης
 ψυχὴς, πῶς κάθονται — κωμικοδραμαί —
 μὲς σ'ὰ παλαιὰ τὰ πελοῖα τ' ἀφανισμένα.

Manuscrit del poema «Les ànimes dels vells»

Fotografia procedent de l'Arxiu Literari

i Històric Grec (Fons Paputsakis)

Les ànimes dels vells*

Dins llurs cossos de sempre, llurs cossos fets malbé,
allí s'estan les ànimes dels vells.

Ah, quina trista cosa són les pobres

i com senten el pes

de la mísera vida que arrosseguen!

Com temen que no els falli i com l'estimen

les desesmades i contradictòries

ànimes, que s'estan allí —comicotràgiques—

a l'estatge de sempre, dins llurs pells devastades.